МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерно-енергетичний факультет

Кафедра методики професійного навчання

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ

Методичні рекомендації
з вивчення дисципліни та виконання практичних робіт для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти ОПП «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» спеціальності А5 «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» денної та заочної форм здобуття вищої освіти

Миколаїв
2026

УДК 37.013
П24

Друкується за рішенням науково-методичної комісії інженерно-енергетичного факультету Миколаївського національного аграрного університету від 22. 09. 2026 р., протокол № 01

Укладач:

Короленко В.Л. – канд. пед. наук, старший викладач кафедри методики професійного навчання, Миколаївського національного аграрного університету;

Рецензенти:

Горбунова К. М. – зав. кафедри методики професійного навчання, канд. пед. наук, доцент кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет;

Білюк О. Г. – кандидатка педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Навчально-наукового педагогічного інституту імені В.О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

© Миколаївський національний аграрний університет, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП…… 4

1 Зміст дисципліни «Педагогічна майстерність»……... 6

2 Перелік питань для дисципліни «Педагогічна майстерність»…….. 22

3 Список використаної літератури……... 24

ВСТУП

Дисципліна «Педагогічна майстерність» посідає важливе місце в системі професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки спрямована на формування професійних якостей, розвиток педагогічних здібностей і вдосконалення практичних умінь, необхідних для ефективного здійснення освітньої діяльності. У сучасних умовах розвитку освіти педагогічна майстерність розглядається як інтегрована характеристика особистості педагога, що поєднує професійні знання, педагогічні здібності, комунікативну компетентність, педагогічну техніку, творчий підхід до навчання та виховання, а також здатність до професійного самовдосконалення.

Вивчення дисципліни передбачає ознайомлення здобувачів вищої освіти з теоретичними основами педагогічної майстерності, закономірностями педагогічної взаємодії, особливостями педагогічного спілкування, методами організації освітнього процесу та способами розв'язання професійно-педагогічних ситуацій. Особлива увага приділяється розвитку педагогічної культури, емоційної саморегуляції, мовленнєвої виразності, творчого мислення та здатності встановлювати конструктивні взаємини з учасниками освітнього процесу.

Мета дисципліни «Педагогічна майстерність» полягає у формуванні в здобувачів вищої освіти системи теоретичних знань про сутність, структуру та закономірності розвитку педагогічної майстерності, а також у розвитку професійно-педагогічних умінь і навичок, необхідних для ефективної організації навчання, виховання та професійної взаємодії в закладах освіти.

Основними завданнями дисципліни є:

- розкриття сутності, структури та основних компонентів педагогічної майстерності;
- ознайомлення з професійними вимогами до особистості сучасного педагога, його педагогічною культурою та професійною компетентністю;

- формування уявлень про педагогічні здібності, професійно значущі якості та шляхи їх розвитку;
- розвиток умінь педагогічного спілкування, організації конструктивної взаємодії та налагодження продуктивних відносин із здобувачами освіти;
- опанування основ педагогічної техніки, зокрема техніки мовлення, невербальної комунікації, емоційної саморегуляції та управління власною поведінкою;
- формування здатності аналізувати педагогічні ситуації, знаходити ефективні способи розв’язання професійних проблем і приймати обґрунтовані педагогічні рішення;
- розвиток творчого підходу до організації освітнього процесу, використання інноваційних методів і технологій навчання та виховання;
- виховання педагогічної відповідальності, толерантності, академічної доброчесності та поваги до особистості здобувача освіти;
- стимулювання потреби в самоосвіті, рефлексії та безперервному професійному самовдосконаленні.

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти мають усвідомити значення педагогічної майстерності для успішної професійної діяльності, навчитися застосовувати теоретичні знання на практиці, удосконалювати власний стиль педагогічного спілкування та використовувати особистісно орієнтовані підходи в освітньому процесі. Опановування дисципліни створює підґрунтя для становлення компетентного, творчого, відповідального педагога, здатного ефективно діяти в умовах сучасного освітнього середовища.

Зміст дисципліни «Педагогічна майстерність»

Практичне заняття № 1

Тема: Вступ до педагогічної професії, витоки історії педагогічної майстерності

Мета заняття: сформувати у здобувачів вищої освіти уявлення про сутність педагогічної професії, її суспільне значення, основні вимоги до особистості вчителя та історичні витоки педагогічної майстерності; розвивати здатність аналізувати педагогічні ідеї минулого й визначати їхнє значення для сучасної освіти.

План заняття

1. Педагогічна професія, її сутність, суспільне значення та основні функції.
2. Особистість учителя та вимоги до його професійної підготовки.
3. Виникнення педагогічної майстерності й основні етапи її історичного розвитку.
4. Педагогічні ідеї видатних мислителів і педагогів у становленні майстерності вчителя.
5. Значення історичного педагогічного досвіду для формування професійної майстерності сучасного вчителя.

Практичні завдання

Завдання 1. Аналіз особливостей педагогічної професії.

Визначте основні особливості педагогічної діяльності та поясніть, чим професія вчителя відрізняється від інших професій, пов'язаних із роботою з людьми. Охарактеризуйте її суспільне значення, основні функції та відповідальність педагога за результати навчання й виховання здобувачів освіти.

Завдання 2. Професійний портрет сучасного вчителя.

Складіть професійний портрет сучасного вчителя, визначивши його найважливіші особистісні та професійні якості. Обґрунтуйте, які з них є необхідними для встановлення довірливих взаємин зі здобувачами освіти, організації ефективного навчання та розв'язання педагогічних конфліктів.

Завдання 3. Історичні витоки педагогічної майстерності.

Підготуйте коротке повідомлення про розвиток педагогічних ідей від античності до сучасності. Розгляньте погляди Сократа, Платона, Арістотеля, Яна Амоса Коменського, Йоганна Генріха Песталоцці, Костянтина Ушинського та Василя Сухомлинського. Визначте, які ідеї цих мислителів і педагогів зберігають актуальність у сучасній педагогічній практиці.

Завдання 4. Аналіз педагогічної ситуації.

Молодий учитель добре знає навчальний предмет, але під час проведення уроків відчуває труднощі у спілкуванні з класом, не завжди може зацікавити учнів і підтримувати дисципліну.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- які професійні якості й компоненти педагогічної майстерності потребують розвитку;

- які методи та прийоми допоможуть учителю вдосконалити педагогічну діяльність;
- яку роль у професійному становленні відіграють самоосвіта, рефлексія та вивчення досвіду досвідчених педагогів.

Завдання 5. Значення педагогічної спадщини для сучасного вчителя.

Оберіть одного видатного педагога та визначте три положення його педагогічної концепції, які можна використати в сучасному освітньому процесі. Поясніть, як ці положення сприятимуть розвитку педагогічної майстерності, професійного спілкування та формуванню особистості здобувача освіти.

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність педагогічної професії та її суспільне призначення?
2. Які особистісні якості визначають професійну придатність учителя?
3. Що таке педагогічна майстерність і які її основні складники?
4. Які історичні передумови виникнення педагогічної майстерності?
5. Який внесок зробили видатні мислителі та педагоги в розвиток педагогічної теорії і практики?
6. Чому знання історії педагогіки важливе для професійного становлення сучасного вчителя?
7. Як майбутній педагог може цілеспрямовано розвивати власну педагогічну майстерність?

Практичне заняття № 2

Тема: Розповідь вчителя

Мета заняття: розкрити сутність розповіді як методу педагогічного впливу та засобу передавання навчальної інформації; ознайомити здобувачів вищої освіти з вимогами до побудови й проведення розповіді вчителя; розвивати навички логічного, виразного та емоційно забарвленого мовлення, уміння підтримувати увагу аудиторії й зацікавлювати слухачів навчальним матеріалом.

План заняття

1. Розповідь учителя як метод навчання та засіб педагогічного впливу.
2. Основні вимоги до змісту, структури й логіки побудови розповіді.
3. Мовленнєва майстерність учителя під час викладу навчального матеріалу.
4. Прийоми активізації уваги та підтримання інтересу слухачів у процесі розповіді.
5. Аналіз і вдосконалення розповіді вчителя як складника педагогічної майстерності.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначення особливостей розповіді вчителя.

Розкрийте сутність розповіді як методу навчання. Визначте її основні ознаки, функції та дидактичні можливості. Поясніть, у яких навчальних

ситуаціях доцільно використовувати розповідь, а коли варто поєднувати її з бесідою, демонструванням, дискусією або практичними вправами.

Завдання 2. Розроблення структури розповіді.

Оберіть тему, яку можна використати під час викладання навчального предмета за фахом, і розробіть план короткої розповіді вчителя. Передбачте вступну частину для привернення уваги, основну частину з послідовним викладом інформації та завершення з узагальненням основних положень. Обґрунтуйте логіку розташування змістових компонентів.

Завдання 3. Підготовка та проведення розповіді.

Підготуйте розповідь тривалістю 3–5 хвилин на навчальну або виховну тему. Під час виступу дотримуйтеся логічної послідовності, використовуйте доречні приклади, порівняння та пояснення. Зверніть увагу на чіткість формулювань, темп мовлення, інтонацію, паузи й контакт з аудиторією. Після виступу визначте сильні сторони розповіді та аспекти, які потребують удосконалення.

Завдання 4. Аналіз педагогічної ситуації.

Учитель викладає навчальний матеріал у формі тривалої розповіді, використовує складні речення, майже не наводить прикладів і не змінює інтонації. Наприкінці заняття з'ясовується, що учні погано засвоїли основні положення теми.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- які недоліки допущено в організації розповіді;
- як потрібно змінити структуру й спосіб викладу матеріалу;
- які мовленнєві та методичні прийоми допоможуть утримувати увагу учнів;
- як перевірити розуміння почутого матеріалу.

Завдання 5. Удосконалення педагогічної розповіді.

Розробіть рекомендації щодо підвищення ефективності розповіді вчителя. Запропонуйте щонайменше п'ять прийомів, які допомагають зробити виклад навчального матеріалу зрозумілим, послідовним і цікавим. Поясніть значення прикладів із практики, образних висловлювань, риторичних запитань, логічних пауз і підсумкових узагальнень.

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність розповіді вчителя як методу навчання?
2. Які дидактичні завдання можна розв'язувати за допомогою розповіді?
3. Які основні вимоги висуваються до змісту та структури педагогічної розповіді?
4. Як мовленнєва виразність учителя впливає на сприйняття навчальної інформації?
5. Які прийоми допомагають підтримувати увагу й інтерес слухачів?
6. Яких типових помилок припускаються вчителі під час розповіді та як їх уникнути?
7. Як можна оцінити ефективність розповіді вчителя й визначити напрями її вдосконалення?

Практичне заняття № 3

Тема: Майстерність учителя в керуванні психічним самопочуттям

Мета заняття: розкрити значення психічного самопочуття в професійній діяльності вчителя; ознайомити здобувачів вищої освіти з прийомами емоційної саморегуляції, подолання професійного напруження та збереження психологічної рівноваги; розвивати навички самоконтролю, рефлексії й конструктивного реагування на складні педагогічні ситуації.

План заняття

1. Психічне самопочуття вчителя та його вплив на ефективність педагогічної діяльності.
2. Емоційні стани педагога, причини професійного напруження та їхні прояви.
3. Саморегуляція емоційного стану як складник педагогічної майстерності.
4. Методи й прийоми керування психічним самопочуттям учителя в педагогічних ситуаціях.
5. Профілактика професійного виснаження та формування навичок психологічної стійкості педагога.

Практичні завдання

Завдання 1. Аналіз впливу психічного самопочуття на педагогічну діяльність.

Поясніть, як емоційний стан учителя впливає на організацію навчання, якість спілкування зі здобувачами освіти, прийняття педагогічних рішень і психологічний клімат у колективі. Наведіть приклади того, як спокій, упевненість, роздратування або тривожність педагога можуть позначатися на поведінці учнів.

Завдання 2. Визначення причин професійного напруження.

Складіть перелік основних чинників, які можуть спричиняти емоційне напруження в роботі вчителя. Розподіліть їх на організаційні, міжособистісні та особистісні. Запропонуйте способи попередження або зменшення негативного впливу кожної групи чинників.

Завдання 3. Опрацювання прийомів емоційної саморегуляції.

Охарактеризуйте прийоми, які допомагають учителю підтримувати емоційну рівновагу під час професійної діяльності. Розгляньте повільне дихання, короткі паузи перед відповіддю, позитивне переосмислення ситуації, переключення уваги та педагогічну рефлексію. Визначте, у яких обставинах доцільно використовувати кожен із цих прийомів.

Завдання 4. Аналіз педагогічної ситуації.

Під час уроку учень починає сперечатися з учителем і відмовляється виконувати завдання. Педагог відчуває роздратування та має намір відповісти різко, проте розуміє, що емоційна реакція може загострити конфлікт.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- які чинники можуть впливати на емоційний стан учителя;

- як педагогові взяти паузу й відновити самоконтроль;
- які способи реагування допоможуть зберегти професійну гідність і не принизити учня;
- як обговорити ситуацію після уроку, щоб запобігти її повторенню.

Завдання 5. Розроблення індивідуальної стратегії саморегуляції.

Складіть короткий план дій учителя для підтримання психологічної рівноваги протягом робочого дня. Передбачте способи підготовки до складних занять, відновлення після емоційно напружених ситуацій, організації відпочинку та аналізу власних професійних реакцій. Обґрунтуйте, як систематичне використання цих прийомів сприяє розвитку педагогічної майстерності.

Питання для обговорення

1. Що розуміють під психічним самопочуттям учителя та чому воно важливе для педагогічної діяльності?
2. Які чинники найчастіше спричиняють емоційне напруження в професійній роботі педагога?
3. Як емоційний стан учителя впливає на психологічний клімат у навчальній групі?
4. Які прийоми саморегуляції допомагають педагогу зберігати емоційну рівновагу?
5. Як учитель має діяти в ситуації конфлікту, якщо відчуває роздратування?
6. Яке значення мають самоконтроль і педагогічна рефлексія для професійного розвитку?
7. Які заходи сприяють профілактиці професійного виснаження та підтриманню психологічної стійкості вчителя?

Практичне заняття № 4

Тема: Зовнішній вигляд учителя. Основи мімічної та пантомімічної виразності

Мета заняття: розкрити значення зовнішнього вигляду та невербальних засобів комунікації в професійній діяльності вчителя; ознайомити здобувачів вищої освіти з особливостями використання міміки, жестів, пози й рухів у педагогічному спілкуванні; розвивати навички невербальної виразності, самоконтролю та створення позитивного професійного образу педагога.

План заняття

1. Зовнішній вигляд учителя як складник професійного іміджу та педагогічної культури.
2. Вимоги до одягу, охайності й зовнішнього вигляду педагога в освітньому середовищі.
3. Мімічна виразність учителя та її роль у педагогічному спілкуванні.
4. Пантомімічна виразність: жести, пози, рухи та їх використання в освітньому процесі.

5. Удосконалення невербальної комунікації вчителя як засобу підвищення педагогічної майстерності.

Практичні завдання

Завдання 1. Аналіз професійного іміджу вчителя.

Розкрийте поняття професійного іміджу педагога та визначте його основні складники. Поясніть, як зовнішній вигляд, охайність, манера поведінки й культура спілкування впливають на сприйняття вчителя здобувачами освіти. Сформулюйте рекомендації щодо формування професійного образу, який відповідає вимогам сучасного освітнього середовища.

Завдання 2. Визначення вимог до зовнішнього вигляду педагога.

Складіть перелік основних вимог до зовнішнього вигляду вчителя. Розгляньте доречність одягу, охайність, відповідність ситуації, комфорт і практичність. Обґрунтуйте, чому професійний вигляд педагога має поєднувати індивідуальність із дотриманням норм ділового етикету та культури освітнього спілкування.

Завдання 3. Дослідження ролі міміки в педагогічному спілкуванні.

Охарактеризуйте основні прояви мімічної виразності: усмішку, вираз обличчя під час пояснення, реакцію на відповіді здобувачів освіти та демонстрування зацікавленості. Проаналізуйте, як міміка допомагає передавати емоції, підтримувати увагу аудиторії та створювати доброзичливу атмосферу. Наведіть приклади ситуацій, у яких невідповідність міміки словам учителя може ускладнити спілкування.

Завдання 4. Відпрацювання пантомімічної виразності.

Підготуйте короткий фрагмент пояснення навчального матеріалу, використовуючи доречні жести, пози та рухи. Продемонструйте, як положення тіла, напрямок погляду, відкритість жестів і переміщення аудиторією можуть підсилювати зміст повідомлення. Проаналізуйте, які рухи сприяють ефективній комунікації, а які відволікають увагу слухачів.

Завдання 5. Аналіз педагогічної ситуації.

Учитель пояснює нову тему, але постійно дивиться в конспект, стоїть нерухомо, уникає зорового контакту й майже не використовує міміку. Навіть відповіді учнів не викликають помітної реакції педагога.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- які недоліки невербальної комунікації спостерігаються;
- як вони можуть впливати на увагу й активність учнів;
- які зміни в міміці, позі, жестах і рухах допоможуть зробити пояснення виразнішим;
- як учитель може контролювати власну невербальну поведінку та вдосконалювати її.

Питання для обговорення

1. Що становить основу професійного іміджу вчителя?

2. Які вимоги до зовнішнього вигляду педагога є важливими в сучасному освітньому середовищі?

3. Яку роль відіграє міміка в передаванні емоцій і встановленні контакту зі здобувачами освіти?

4. Що таке пантомімічна виразність і з яких елементів вона складається?

5. Як жести, пози та рухи вчителя впливають на сприйняття навчальної інформації?

6. Яких помилок невербальної комунікації варто уникати під час проведення уроку?

7. Якими способами майбутній учитель може розвивати власну мімічну та пантомімічну виразність?

Практичне заняття № 5

Тема: Елементи акторської майстерності

Мета заняття: розкрити значення елементів акторської майстерності в професійній діяльності вчителя; ознайомити здобувачів вищої освіти з прийомами сценічної уваги, уяви, емоційної виразності та перевтілення; розвивати артистизм, уміння керувати власними емоціями, виразно подавати навчальний матеріал і підтримувати увагу аудиторії.

План заняття

1. Акторська майстерність як складник педагогічної майстерності вчителя.
2. Основні елементи акторської майстерності та можливості їх використання в освітньому процесі.
3. Розвиток педагогічної уваги, уяви, емоційної виразності й уміння перевтілюватися.
4. Використання інтонації, міміки, жестів і рухів для підвищення виразності педагогічної діяльності.
5. Практичне застосування елементів акторської майстерності в педагогічних ситуаціях.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначення ролі акторської майстерності в роботі вчителя.

Розкрийте сутність акторської майстерності та поясніть її значення для професійної діяльності педагога. Визначте спільні риси акторської та педагогічної діяльності, зокрема вміння працювати з аудиторією, керувати увагою, передавати емоції та створювати необхідну атмосферу. Обґрунтуйте, чому використання акторських прийомів має поєднуватися з педагогічною доцільністю та щирістю.

Завдання 2. Аналіз основних елементів акторської майстерності.

Охарактеризуйте такі елементи акторської майстерності, як увага, уява, емоційна виразність, сценічна свобода, спостережливість і перевтілення. Визначте, як кожен із них може використовуватися під час пояснення нового матеріалу, проведення виховного заходу або організації дискусії. Наведіть конкретні приклади педагогічних ситуацій.

Завдання 3. Розвиток виразності педагогічного мовлення.

Підготуйте короткий навчальний текст і виголосіть його у двох варіантах: перший — нейтрально, без виразних інтонаційних змін; другий — із використанням логічних наголосів, пауз, зміни темпу та емоційно доречної інтонації. Порівняйте обидва варіанти й визначте, як засоби виразності впливають на сприйняття змісту слухачами.

Завдання 4. Використання акторських прийомів у педагогічній ситуації.

Уявіть, що вчитель має пояснити складну тему, яка спочатку не викликає інтересу в учнів. Запропонуйте спосіб подання матеріалу з використанням елементів акторської майстерності. Передбачте прийом для привернення уваги, виразний початок розповіді, доречні жести, зміну інтонації та взаємодію з аудиторією. Поясніть, як ці засоби можуть посилити пізнавальний інтерес учнів.

Завдання 5. Моделювання педагогічних ситуацій.

Підготуйте короткий фрагмент уроку або виховного заходу, під час якого необхідно використати елементи акторської майстерності. Продемонструйте вміння утримувати увагу аудиторії, передавати емоційне ставлення до навчального матеріалу та застосовувати невербальні засоби комунікації. Після виступу проаналізуйте власні дії, визначте вдалі прийоми й ті, які потребують удосконалення.

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність акторської майстерності в педагогічній діяльності?
2. Які елементи акторської майстерності є найбільш важливими для вчителя?
3. Як педагогічна увага та уява допомагають організовувати освітній процес?
4. Яке значення має емоційна виразність учителя під час пояснення навчального матеріалу?
5. Як інтонація, міміка, жести й рухи сприяють ефективній взаємодії з аудиторією?
6. У чому полягають можливості та обмеження використання акторських прийомів у педагогічній діяльності?
7. Які вправи й методи допомагають майбутньому вчителю розвивати артистизм і впевненість перед аудиторією?

Практичне заняття № 6

Тема: Комунікативні якості професійного мовлення вчителя: виразність мовлення

Мета заняття: розкрити сутність виразності професійного мовлення вчителя та її значення для ефективної педагогічної взаємодії; ознайомити здобувачів вищої освіти з основними засобами мовленнєвої виразності; розвивати вміння логічно, чітко, емоційно доречно й переконливо висловлювати думки, використовувати інтонацію, темп, паузи та логічні наголоси під час педагогічного спілкування.

План заняття

1. Професійне мовлення вчителя як засіб педагогічної взаємодії.
2. Виразність мовлення як комунікативна якість і складник педагогічної майстерності.
3. Мовні та позамовні засоби виразності педагогічного мовлення.
4. Інтонація, темп, ритм, паузи й логічний наголос у професійному спілкуванні вчителя.
5. Прийоми вдосконалення виразності мовлення майбутнього педагога.

Практичні завдання

Завдання 1. Аналіз комунікативних якостей мовлення вчителя.

Визначте основні комунікативні якості професійного мовлення педагога: правильність, точність, логічність, зрозумілість, доречність, багатство та виразність. Розкрийте сутність кожної якості й поясніть її значення для передавання навчальної інформації. Наведіть приклади мовленнєвих ситуацій, у яких недостатня виразність або неточність формулювань може ускладнювати розуміння матеріалу.

Завдання 2. Визначення засобів мовленнєвої виразності.

Охарактеризуйте основні засоби виразності мовлення: інтонацію, логічний наголос, паузи, темп, ритм, силу голосу та емоційне забарвлення. Визначте, як зміна кожного з цих засобів впливає на сприйняття висловлювання. Підготуйте приклади, у яких одне й те саме речення набуває різного змістового або емоційного відтінку залежно від інтонації та розташування логічного наголосу.

Завдання 3. Практичне відпрацювання виразного мовлення.

Оберіть короткий навчальний текст і підготуйте його усне відтворення. Під час виступу використовуйте логічні наголоси, доречні паузи, зміни темпу та інтонації. Продемонструйте, як можна виділити головну думку, підкреслити важливе поняття й привернути увагу слухачів. Після виступу проаналізуйте, які засоби виразності виявилися найефективнішими.

Завдання 4. Аналіз педагогічної ситуації.

Учитель пояснює нову тему монотонним голосом, говорить надто швидко, не робить пауз між смисловими частинами та не виділяє ключових понять. Здобувачі освіти втрачають увагу й не можуть визначити головне в почутому матеріалі.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- які недоліки професійного мовлення допускає вчитель;
- як потрібно змінити темп, інтонацію та логічне структурування висловлювань;
- які прийоми допоможуть виділити основні положення навчального матеріалу;
- як перевірити, чи стало пояснення зрозумілішим для аудиторії.

Завдання 5. Розроблення рекомендацій щодо розвитку мовленнєвої виразності.

Складіть рекомендації для майбутнього вчителя щодо вдосконалення виразності професійного мовлення. Запропонуйте вправи на читання вголос,

інтонаційне виділення ключових слів, правильне використання пауз, зміну темпу й підготовку усних пояснень. Обґрунтуйте, як систематичне виконання таких вправ сприяє розвитку комунікативної компетентності та педагогічної майстерності.

Питання для обговорення

1. Які комунікативні якості визначають культуру професійного мовлення вчителя?
2. У чому полягає сутність виразності мовлення та яке її значення для педагогічної діяльності?
3. Які мовні й позамовні засоби забезпечують виразність усного висловлювання?
4. Як інтонація та логічний наголос впливають на сприйняття навчальної інформації?
5. Яку роль відіграють паузи, темп і ритм мовлення вчителя?
6. Які типові недоліки знижують виразність педагогічного мовлення та як їх уникнути?
7. Які методи й вправи допомагають майбутньому вчителю вдосконалювати власне мовлення?

Практичне заняття № 7

Тема: Дихання й голос як елементи педагогічної техніки

Мета заняття: розкрити значення правильного дихання та володіння голосом у професійній діяльності вчителя; ознайомити здобувачів вищої освіти з основними принципами голосоутворення, голосової виразності та профілактики перевтоми голосового апарату; розвивати практичні навички керування диханням, регулювання сили й тембру голосу та використання голосових засобів у педагогічному спілкуванні.

План заняття

1. Дихання й голос як складники педагогічної техніки та професійної майстерності вчителя.
2. Фізіологічні основи мовленнєвого дихання та його роль у процесі голосоутворення.
3. Основні характеристики педагогічного голосу: сила, висота, тембр, діапазон і витривалість.
4. Прийоми розвитку мовленнєвого дихання та вдосконалення голосової виразності.
5. Гігієна голосу й профілактика голосового перенапруження в професійній діяльності педагога.

Практичні завдання

Завдання 1. Аналіз ролі дихання й голосу в педагогічній діяльності.

Розкрийте значення мовленнєвого дихання та голосу для організації освітнього процесу. Визначте, як правильне дихання впливає на тривалість фраз, чіткість вимови, стабільність голосу й виразність мовлення. Поясніть, чому

вчителю необхідно володіти навичками голосового самоконтролю під час пояснення навчального матеріалу, проведення лекцій і виступів перед аудиторією.

Завдання 2. Визначення основних характеристик голосу вчителя.

Охарактеризуйте силу, висоту, тембр, діапазон і витривалість голосу. Поясніть, як ці характеристики впливають на сприйняття педагогічного мовлення. Наведіть приклади ситуацій, у яких надмірно гучний, тихий або монотонний голос може знижувати ефективність комунікації. Визначте, як педагог може змінювати голос відповідно до змісту повідомлення та умов спілкування, не вдаючись до надмірного напруження.

Завдання 3. Практичне відпрацювання мовленнєвого дихання.

Виконайте прості вправи для усвідомлення дихання під час мовлення: спокійний вдих, плавний контрольований видих, вимовляння коротких фраз на одному видиху та читання речень із дотриманням смислових пауз. Зверніть увагу на відсутність зайвого напруження плечей і шиї, природність дихання та чіткість вимови. Після виконання вправ визначте, які навички допомагають підтримувати рівномірне мовлення.

Завдання 4. Аналіз педагогічної ситуації.

Учитель проводить заняття протягом кількох навчальних годин. Наприкінці дня його голос стає хрипким, мовлення — менш виразним, а для привернення уваги аудиторії він починає говорити голосніше.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- які чинники можуть спричиняти голосове перенапруження;
- чому постійне підвищення гучності не завжди допомагає ефективно керувати увагою аудиторії;
- які способи організації мовлення та навчального середовища можуть зменшити навантаження на голос;
- яких правил гігієни голосу потрібно дотримуватися для збереження його працездатності.

Завдання 5. Розроблення комплексу вправ і рекомендацій для вчителя.

Складіть комплекс коротких вправ для підготовки голосового апарату до педагогічної діяльності. Передбачте вправи на розслаблення м’язів обличчя й шиї, спокійне дихання, чітку артикуляцію та виразне читання короткого тексту. Доповніть комплекс рекомендаціями щодо питного режиму, голосового відпочинку, уникнення крику та своєчасного реагування на стійку захриплість. Поясніть, як регулярна практика допомагає підтримувати виразність мовлення й запобігати перевтомі голосу.

Питання для обговорення

1. Яке значення мають дихання й голос у професійній діяльності вчителя?
2. У чому полягають особливості мовленнєвого дихання порівняно зі звичайним диханням у стані спокою?
3. Які характеристики голосу визначають його виразність і придатність до педагогічного спілкування?
4. Як правильне дихання впливає на чіткість і плавність мовлення?

5. Які вправи допомагають розвивати голосову виразність і навички керування диханням?

6. Яких правил гігієни голосу необхідно дотримуватися вчителю?

7. Як педагог може запобігати голосовому перенапруженню під час тривалої професійної діяльності?

Практичне заняття № 8

Тема: Самовиховання педагога – шлях формування педагогічної майстерності

Мета заняття: розкрити сутність самовиховання як важливого чинника професійного становлення вчителя; визначити основні напрями, методи й засоби самовдосконалення педагога; розвивати навички самоаналізу, самоконтролю, професійної рефлексії та планування індивідуального розвитку, необхідні для формування педагогічної майстерності.

План заняття

1. Самовиховання педагога як основа професійного та особистісного самовдосконалення.

2. Основні напрями й етапи самовиховання вчителя.

3. Методи та засоби розвитку професійних і особистісних якостей педагога.

4. Самоаналіз, самоконтроль і педагогічна рефлексія в процесі професійного становлення.

5. Планування індивідуальної програми самовиховання та професійного саморозвитку вчителя.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначення сутності самовиховання педагога.

Розкрийте поняття самовиховання та визначте його значення для формування педагогічної майстерності. Охарактеризуйте взаємозв'язок самовиховання, самоосвіти, саморозвитку й професійного вдосконалення. Поясніть, чому педагогові необхідно систематично працювати над власними професійними компетентностями, моральними якостями, культурою спілкування та емоційною саморегуляцією.

Завдання 2. Визначення основних напрямів самовиховання.

Визначте основні напрями самовиховання майбутнього вчителя: інтелектуальний розвиток, удосконалення професійних знань, розвиток комунікативних умінь, формування емоційної стійкості, виховання відповідальності, організованості та педагогічного такту. Оберіть три напрями, які вважаєте особливо важливими для сучасного педагога, та обґрунтуйте свій вибір.

Завдання 3. Аналіз методів самовиховання.

Охарактеризуйте методи самовиховання, зокрема самоаналіз, самоспостереження, самоконтроль, самонавіювання, самозаохочення та самозобов'язання. Наведіть приклади використання цих методів у професійній

діяльності вчителя. Визначте, які з них доцільно застосовувати для вдосконалення педагогічного мовлення, організованості, взаємодії зі здобувачами освіти та здатності конструктивно розв'язувати конфлікти.

Завдання 4. Аналіз педагогічної ситуації.

Молодий учитель помічає, що під час проведення уроків іноді втрачає самовладання, недостатньо чітко пояснює складні питання та не завжди знаходить спільну мову з окремими учнями. Водночас він прагне вдосконалювати свою професійну діяльність, але не має чіткого плану саморозвитку.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- які професійні якості й уміння потребують удосконалення;
- як учитель може здійснювати самоаналіз власної діяльності;
- які методи самовиховання доцільно використати;
- як сформулювати конкретні цілі самовдосконалення та оцінювати результати їх досягнення.

Завдання 5. Розроблення індивідуальної програми самовиховання.

Складіть індивідуальну програму самовиховання майбутнього педагога на один місяць. Визначте три цілі професійного й особистісного розвитку, конкретні дії для їх досягнення, строки виконання та критерії оцінювання результатів. Передбачте ведення коротких рефлексивних записів, аналіз власних успіхів і визначення подальших напрямів самовдосконалення.

Питання для обговорення

1. Що таке самовиховання педагога та яке його значення для формування педагогічної майстерності?
2. Як співвідносяться самовиховання, самоосвіта й професійний саморозвиток учителя?
3. Які особистісні та професійні якості необхідно цілеспрямовано розвивати майбутньому педагогу?
4. Які методи самовиховання є найбільш ефективними в професійній діяльності вчителя?
5. Яку роль відіграють самоаналіз і педагогічна рефлексія в процесі самовдосконалення?
6. Як правильно визначати цілі та оцінювати результати індивідуальної програми самовиховання?
7. Чому здатність до безперервного саморозвитку є важливою ознакою професійної компетентності сучасного вчителя?

Практичне заняття № 9

Тема: Професійно-педагогічне спілкування: його сутність і структура

Мета заняття: розкрити сутність, функції та структуру професійно-педагогічного спілкування; ознайомити здобувачів вищої освіти з основними стилями педагогічної взаємодії, принципами ефективної комунікації та способами встановлення конструктивних взаємин між учителем і здобувачами

освіти; розвивати комунікативну компетентність, уміння слухати, аргументовано висловлювати думки й запобігати конфліктам в освітньому середовищі.

План заняття

1. Сутність, мета та основні функції професійно-педагогічного спілкування.
2. Структура педагогічного спілкування та характеристика його основних етапів.
3. Стилі педагогічного спілкування та їхній вплив на взаємини між учителем і здобувачами освіти.
4. Вербальні й невербальні засоби комунікації в професійній діяльності педагога.
5. Умови ефективного педагогічного спілкування та способи попередження комунікативних конфліктів.

Практичні завдання

Завдання 1. Аналіз сутності та функцій педагогічного спілкування.

Розкрийте поняття професійно-педагогічного спілкування та визначте його роль в організації освітнього процесу. Охарактеризуйте інформаційну, регулятивну, виховну, пізнавальну й емоційно-комунікативну функції спілкування. Наведіть приклади реалізації кожної функції під час пояснення навчального матеріалу, організації групової роботи, проведення виховних заходів і взаємодії з батьками.

Завдання 2. Визначення структури педагогічного спілкування.

Охарактеризуйте основні етапи професійно-педагогічного спілкування: прогнозування взаємодії, організацію безпосереднього контакту, управління комунікацією та аналіз результатів спілкування. Для кожного етапу визначте завдання вчителя й можливі труднощі. Поясніть, чому попереднє планування взаємодії та подальша рефлексія сприяють підвищенню ефективності педагогічної діяльності.

Завдання 3. Порівняння стилів педагогічного спілкування.

Порівняйте авторитарний, демократичний і ліберальний стилі педагогічної взаємодії. Визначте характерні особливості кожного стилю, його можливі переваги, обмеження та вплив на самостійність, відповідальність і навчальну активність здобувачів освіти. Обґрунтуйте, чому демократичний стиль, який передбачає повагу, вимогливість, діалог і врахування індивідуальних особливостей учнів, є важливою основою конструктивної педагогічної взаємодії.

Завдання 4. Аналіз педагогічної ситуації.

Під час групової роботи один зі здобувачів освіти постійно перебиває інших, не погоджується з пропозиціями одногрупників і намагається нав’язати власне рішення. Учитель робить зауваження в різкій формі, унаслідок чого виникає суперечка, а робота групи припиняється.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- які помилки в педагогічному спілкуванні допустили учасники;

- як учитель міг організувати взаємодію, щоб запобігти загостренню конфлікту;
- які вербальні й невербальні засоби допоможуть відновити конструктивний діалог;
- як залучити всіх учасників групи до спільної роботи та сформувати поважне ставлення до різних думок.

Завдання 5. Моделювання професійно-педагогічного спілкування.

Підготуйте й розіграйте коротку педагогічну ситуацію, у якій учитель має встановити контакт зі здобувачем освіти, з'ясувати причини його труднощів і запропонувати шляхи їх подолання. Під час моделювання використовуйте активне слухання, уточнювальні запитання, коректні формулювання, аргументацію та зворотний зв'язок. Після виконання завдання проаналізуйте ефективність обраної стратегії спілкування й визначте можливі способи її вдосконалення.

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність професійно-педагогічного спілкування та які його основні функції?
2. Які етапи охоплює структура педагогічного спілкування?
3. Як різні стилі педагогічної взаємодії впливають на взаємини між учителем і здобувачами освіти?
4. Яке значення мають вербальні й невербальні засоби комунікації в професійній діяльності педагога?
5. Які комунікативні вміння необхідні вчителю для встановлення довірливих і конструктивних взаємин?
6. Які причини найчастіше спричиняють комунікативні конфлікти в освітньому середовищі та як їх можна попередити?
7. Як педагогічна рефлексія допомагає вчителю вдосконалювати професійне спілкування?

Практичне заняття № 10

Тема: Технологія організації індивідуальної педагогічної бесіди

Мета заняття: розкрити сутність і значення індивідуальної педагогічної бесіди в професійній діяльності вчителя; ознайомити здобувачів вищої освіти з основними етапами її підготовки та проведення, методами встановлення психологічного контакту й прийомами конструктивного діалогу; розвивати комунікативні вміння, педагогічний такт, здатність до активного слухання та пошуку шляхів розв'язання індивідуальних педагогічних проблем.

План заняття

1. Індивідуальна педагогічна бесіда: сутність, мета, функції та значення в освітньому процесі.
2. Підготовка вчителя до проведення індивідуальної педагогічної бесіди.
3. Основні етапи й технологія організації педагогічної бесіди.

4. Прийоми встановлення психологічного контакту та забезпечення конструктивної взаємодії.

5. Аналіз результатів індивідуальної педагогічної бесіди й оцінювання її ефективності.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначення сутності та функцій індивідуальної педагогічної бесіди.

Розкрийте поняття індивідуальної педагогічної бесіди та визначте її значення для навчання, виховання й особистісного розвитку здобувачів освіти. Охарактеризуйте інформаційну, діагностичну, виховну, корекційну та мотиваційну функції бесіди. Наведіть приклади ситуацій, у яких індивідуальна розмова допомагає вчителю з'ясувати причини навчальних труднощів, підтримати здобувача освіти або запобігти конфлікту.

Завдання 2. Підготовка до індивідуальної педагогічної бесіди.

Визначте послідовність дій учителя під час підготовки до індивідуальної бесіди. Розгляньте формулювання мети, збирання необхідної інформації, вибір часу й місця, підготовку запитань та прогнозування можливих реакцій співрозмовника. Поясніть, чому важливо уникати поспішних висновків, суб'єктивних оцінок і звинувачень, а також дотримуватися конфіденційності та поваги до особистості здобувача освіти.

Завдання 3. Розроблення структури педагогічної бесіди.

Складіть план індивідуальної бесіди з учнем, який систематично не виконує домашні завдання. Передбачте такі етапи:

- встановлення психологічного контакту;
- з'ясування обставин і можливих причин проблеми;
- обговорення труднощів та позиції учня;
- спільний пошук прийнятних шляхів розв'язання проблеми;
- узгодження конкретних домовленостей і подальших дій.

Сформулюйте приклади запитань для кожного етапу, використовуючи доброзичливі й нейтральні висловлювання.

Завдання 4. Аналіз педагогічної ситуації.

Учитель викликає учня на індивідуальну розмову через низьку навчальну успішність. Замість з'ясування причин труднощів педагог одразу висловлює претензії, порівнює учня з однокласниками та вимагає негайного виправлення оцінок. Учень замикається, відповідає односкладово й відмовляється обговорювати ситуацію.

Проаналізуйте ситуацію та визначте:

- яких помилок припустився вчитель під час організації бесіди;
- як його поведінка вплинула на готовність учня до діалогу;
- які прийоми активного слухання та відкриті запитання допомогли б установити контакт;
- як організувати подальшу розмову для визначення причин труднощів і пошуку реалістичних шляхів їх подолання.

Завдання 5. Моделювання індивідуальної педагогічної бесіди.

Об’єднайтеся в пари та змоделюйте бесіду вчителя зі здобувачем освіти, який має труднощі у взаєминах з одногрупниками або в організації навчальної діяльності. Один учасник виконує роль учителя, інший — здобувача освіти. Під час розмови продемонструйте вміння встановлювати контакт, ставити уточнювальні запитання, уважно слухати, не перебивати співрозмовника, висловлювати пропозиції без тиску та узгоджувати подальші дії. Після завершення бесіди проаналізуйте її перебіг і визначте, які прийоми сприяли конструктивному діалогу.

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність індивідуальної педагогічної бесіди та які її основні функції?
2. Які завдання необхідно виконати вчителю під час підготовки до індивідуальної бесіди?
3. Які етапи охоплює технологія організації педагогічної бесіди?
4. Які прийоми допомагають установити психологічний контакт зі здобувачем освіти?
5. Чому активне слухання та відкриті запитання є важливими засобами конструктивного педагогічного діалогу?
6. Яких помилок необхідно уникати вчителю під час обговорення індивідуальних проблем здобувача освіти?
7. За якими критеріями можна оцінити ефективність індивідуальної педагогічної бесіди?

Перелік питань для дисципліни «Педагогічна майстерність»

1. Педагогічна майстерність у системі професійної підготовки майбутнього викладача.
2. Взаємозв’язок педагогічної майстерності та професійної самореалізації педагога.
3. Гуманістична спрямованість педагогічної діяльності та її вплив на професійну майстерність.
4. Педагогічні цінності як основа професійного світогляду викладача.
5. Професійна позиція педагога та її вплив на характер освітньої взаємодії.
6. Педагогічне покликання та мотивація до професійної діяльності.
7. Професійна ідентичність педагога та особливості її формування.
8. Роль педагогічного досвіду у становленні професійної майстерності.
9. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності та чинники його формування.
10. Професійна мобільність педагога в умовах змін освітнього середовища.
11. Психолого-педагогічні основи професійної діяльності викладача.

12. Вікові та індивідуально-психологічні особливості здобувачів освіти в роботі педагога.

13. Урахування темпераменту та характеру здобувачів освіти в педагогічній взаємодії.

14. Емпатія як професійно важлива якість педагога.

15. Емоційний інтелект викладача та його значення для педагогічної діяльності.

16. Розвиток спостережливості й педагогічної проникливості викладача.

17. Педагогічна увага та її роль в управлінні освітнім процесом.

18. Педагогічна пам’ять і мислення як складові професійної діяльності.

19. Психологічні механізми впливу особистості педагога на здобувачів освіти.

20. Переконання, навіювання та приклад у професійній діяльності викладача.

21. Педагогічна комунікація в умовах сучасного інформаційного суспільства.

22. Комунікативна компетентність викладача та шляхи її вдосконалення.

23. Бар’єри педагогічного спілкування та способи їх подолання.

24. Активне слухання як засіб підвищення ефективності педагогічної взаємодії.

25. Техніки постановки запитань у професійному спілкуванні викладача.

26. Аргументація та переконливість педагогічного мовлення.

27. Особливості педагогічного спілкування в умовах дистанційного навчання.

28. Культура ділового спілкування викладача в професійному середовищі.

29. Публічний виступ педагога: структура, підготовка та основні вимоги.

30. Майстерність викладача у створенні сприятливого психологічного клімату в навчальній групі.

31. Педагогічний менеджмент і його значення для професійної майстерності викладача.

32. Управління поведінкою здобувачів освіти в процесі навчального заняття.

33. Методи організації дисципліни та підтримання робочої атмосфери в навчальній групі.

34. Педагогічна вимогливість і повага до особистості здобувача освіти.

35. Стратегії мотивації здобувачів освіти до навчальної діяльності.

36. Розвиток навчальної автономії здобувачів освіти засобами педагогічної взаємодії.

37. Педагогічна підтримка здобувачів освіти в подоланні навчальних труднощів.

38. Формування довіри між викладачем і здобувачами освіти.

39. Інклюзивна компетентність педагога та її значення для забезпечення рівних освітніх можливостей.

40. Майстерність викладача в роботі з групою здобувачів освіти з різними освітніми потребами.

41. Диференціація та індивідуалізація навчання в професійній діяльності педагога.

42. Педагогічний супровід обдарованих і мотивованих здобувачів освіти.

43. Підтримка навчальної мотивації здобувачів освіти з низькою успішністю.

44. Формування навичок критичного мислення засобами педагогічної майстерності.

45. Розвиток дослідницької компетентності здобувачів освіти в освітньому процесі.

46. Майстерність педагога у використанні проблемного навчання.

47. Дидактичні можливості ігрових технологій у професійній освіті.

48. Використання кейс-методу для розвитку професійних компетентностей здобувачів освіти.

49. Гейміфікація освітнього процесу та педагогічні умови її ефективності.

50. Змішане навчання як середовище реалізації педагогічної майстерності.

51. Використання штучного інтелекту в діяльності сучасного педагога: можливості та обмеження.

52. Цифрова компетентність викладача та її вплив на якість освітнього процесу.

53. Академічна комунікація в цифровому освітньому середовищі.

54. Дотримання академічної доброчесності під час використання цифрових інструментів навчання.

55. Педагогічні аспекти забезпечення інформаційної безпеки здобувачів освіти.

56. Формувальне оцінювання як інструмент професійної діяльності викладача.

57. Самооцінювання та взаємооцінювання в освітньому процесі.

58. Розроблення критеріїв оцінювання навчальних результатів з урахуванням компетентнісного підходу.

59. Педагогічний аналіз навчального заняття як засіб професійного вдосконалення.

60. Самодіагностика педагогічної майстерності та визначення індивідуальної траєкторії професійного розвитку.

Список використаної літератури

1. Акімова О. В., Галузяк В. М., Каплінський В. В., Фрицюк В. А. Особистісно-професійне становлення педагога: компетентність, творчість, саморозвиток, зрілість : монографія. Вінниця : Твори, 2025. 411 с.
2. Гриньова М. В., Кононец Н. В. Педагогічна майстерність та цифрова дидактика : монографія. Полтава : Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2026. 470 с.
3. Задорожна-Княгницька Л. В., Нетреба М. М., Бодик О. П. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2022. 309 с.
4. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник / за ред. проф. І.В. Зайченка. Київ : Ліра-К, 2026. 484 с.
5. Короткова Ю. М., Новікова О. О., Мухіна Г. В. Основи педагогічної майстерності й творчості викладача закладу вищої освіти : навчальний посібник. Херсон : Олді+, 2023. 162 с.
6. Петровська Т. В., Жукова Г. В. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : Видавець Позднишев, 2024. 402 с.
7. Середа Н. В., Солодовник Т. О., Ігнатюк О. А. Педагогічне спілкування та риторика : навчально-методичний посібник. Харків : Підручник НТУ «ХПІ», 2023. 152 с.

Навчальне видання

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ

Методичні рекомендації

Укладач: **Короленко** Віктор Леонтійович

Формат 60 х 84 1/16. Умовн. друк. арк. 5,7.
Тираж 20 прим. Зам. №.....

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету.
54010 м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 5.02.2013р.